

Posudek diplomové práce

Název práce: [Síť expertů ODS ve vztahu k problému stárnutí populace](#)

Autorka: Bc. Lucie Buchtíková

Posudek oponenta práce: MUDr. Petr Háva, CSc.

Datum: 15.6.2015

Vymezení výzkumného problému, přidaná poznatková hodnota

Výzkumný problém není v práci explicitně vymezen. To má svoje jinak známé problematické důsledky i v tomto případě. Při vymezení výzkumného problému by možná autorka došla hned na počátku k poznání, že interní procesy politické strany nemusí být pro nastolení politické agendy tak zásadního významu – taková možnost je autorkou připuštěna až v závěru práce. Nutně by také musela být vzata v úvahu skutečnost rostoucí kritické reflexe vlivu neoliberální ideologie pro institucionální a sociální změny v průběhu několika desetiletí, jejich vyvrcholení v podobě finanční krize 2008, rostoucí kritiku vlivu akumulace kapitálu na rostoucí nerovnosti příjmů a zejména pak jeho vliv na šetřící reformy v aktivitách sociálního státu (austerity measures). V oblasti zdravotní politiky je pak dobře patrný silný vliv argumentů, obsažených v dokumentech Mezinárodního měnového fondu, jehož důraz na cíle ekonomického růstu a akumulace kapitálu jsou zřetelné. Také by bylo mnohem výhodnější pracovat hned na počátku s publikovaným hodnocením problémů penzijních reform v státech střední a východní Evropy, varování před těmito reformními přístupy, formulovaná Světovou bankou (viz např. DP Adély Tomíčkové na téma politického mediálního a odborného diskurzu penzijní reformy v ČR)

Autorka uvádí např. na str. 3.: „Myšlenka politických stran jako aktérů procesu tvorby veřejných politik stála u zrodu tématu této diplomové práce, která je věnována odbornému zázemí Občanské demokratické strany,“ Hned v úvodu práce je uvedeno, že jde o případovou studii střednědobého programu ODS s názvem „Program Vize 2020“. Autorka bezprostředně přistupuje k formulaci výzkumných cílů a otázek, které jsou přehledně uvedeny v tabulce na str. 7.

Cíle, výzkumné otázky, metody, data

Diskuse toho, jakým způsobem jsou formulovány výzkumné cíle a jaká terminologie je přitom použita, by asi zasluhovala hlubší pozornost. Mám tím na mysli, že zjevně stálo za pozornost věnovat v této fázi práce více pozornosti např. i pojmům idea, ideová změna, ideologie, vědecké poznatky, věda, institucionální změna jako produkt politického rozhodnutí, sociální změna, sociální důsledky institucionálních změn, politická komunikace, politický marketing, politický klientelismus.

Nejsem si jistý, jestli v předložené práci dochází ke zřetelnému rozlišení pojmů idea/poznatky a ideologie nebo úzce účelová argumentace. Příčinou zde může být také skutečnost, že ODS konference byly označeny jako konference ideové, avšak jejich skutečný obsah byl více ideologický a používal metod politického marketingu. Hlubší argumentační analýza

tehdejšího postoje ODS s využitím kritické diskurzivní analýzy, tzn. v porovnání s nezávislými poznatky odpovídajících vědních disciplín jasně prokazuje nejen marketingovou účelovost, ale především úzké vazby na řadu publikací a dokumentů Světové banky a Mezinárodního měnového fondu (přičemž MMF se v těchto dokumentech dostával ve své argumentaci do rozporu s vlastními závazky naplnění lidských práv).

Jak postupovala ODS a její ministr zdravotnictví Julínek v období, předcházejícím vzniku Vize 2020 asi není bohužel dostatečně známo, ale je to velice poučné. Tvorba politiky ministra Julínka probíhala ve vztahu k veřejnosti ve dvou dimenzích. Jednou byl Kulatý stůl, který se snažil pracovat s výsledky výzkumu a měl tedy legitimizační funkci. Druhou dimenzí však byla skutečná institucionální změna, která proběhla zcela izolovaně od existujících vědeckých poznatků a kritiky komodifikace ve zdravotnictví a soustředila se na privatizaci veřejných zdravotních pojišťoven, velkých nemocnic, komercionalizace zdravotních služeb včetně oněch dlouhodobých pro stárnoucí populaci. Problém stárnoucí populace byl jedním z hlavních alarmujících argumentačních východisek celé této reformy. Přitom nepodloženost a marketingová účelovost tohoto argumentu byla naprosto zřetelná. To však v CR téměř nikomu nevadilo. I když mezinárodní odborný diskurz na toto téma se odvíjel zcela odlišně. Jak tedy máme nazvat existenci tak zřetelného rozporu? Přístup ministra Julínka se vůbec nezajímal o otázky determinant zdraví a nemoci, o otázky možností kontroly takového vývoje, o otázky zátěže chronickými nemocemi. Argumenty ODS byly zcela opačné než např. na Konferenci WHO v Tallinu v roce 2008 a následně pak také v programu WHO Health 2020.

Ze zkušenosti z jiných studentských prací lze přenést poznatek o tom, že kvalita úvodní části je determinantou kvality formulovaných výzkumných cílů. Další trpkou zkušeností je, že vynechání explicitní formulace výzkumného problému často způsobí následné nejasnosti v průběhu práce samotné. Cíle a otázky v této práci jsou z logického hlediska konsistentní. Je tedy zapotřebí sledovat další postup, kterým je tvorba výzkumného plánu. Tam je totiž více možností, jak dojít k odpovědím na položené otázky. Zvolená metoda případové studie ještě sama o sobě také skýtá více možností, ale volba padla na identifikaci aktérů a vlastně zprostředkované zjištění, že na přípravě Vize 2020 se spolupodíleli také odborníci. V tomto případě je diskutabilní co bychom se dozvěděli při použití dalších metod pro obsahovou analýzu dokumentu, event. také ideových konferencí v porovnání s mezinárodním odborným diskurzem. Vize 2020 jsou především produktem politického diskurzu. S časovým odstupem lze nyní využít pro aktuální diskusi tohoto politického diskurzu také vývoj odborného diskurzu.

V období, kdy přistupovala ODS ke svým ideovým konferencím, docházelo v CR k růstu využití nástrojů politického marketingu. Tyto techniky byly přenášeny z USA a svého maxima využití dosáhly ve volbách v roce 2010. Nejen v CR existují v politických systémech vlivové sítě a jejich aktéři z USA. Tyto sítě jsou rozvíjeny v Evropě. Jde o struktury, s kterými je zapotřebí počítat při analýzách jednání politických aktérů v jednotlivých zemích. Jsou to např. zcela legálně existující zastoupení Americké obchodní komory, různé think tanky, investoři, podnikatelé, včetně jejich vlivu, uplatněného prostřednictvím Mezinárodního měnového fondu, před rokem 2005 ještě také Světové banky, Světové obchodní organizace, atd. Rád bych těmito několika poznámkami naznačil, že výzkum sítí aktérů v českém politickém systému, nebo zde ODS je výzvou komplexnější povahy. Ale to necht je bráno

jenom jako určitá poznámka na okraj, z které vyplývá, že vzhled do kauzality jednání zúčastněných aktérů by měl počítat s dalším zasítováním zkoumaných aktérů.

Uvádím tuto poznámku ve vztahu s hlavním výzkumným cílem této práce: **„Porozumět, jakým způsobem generují české politické strany expertní vědění.“** Jestliže představují politické strany zájmové skupiny, usilující o získání moci, pak ale musíme z hlediska výzkumného přístupu počítat s mnohem komplikovanější situací, než je jenom prosté generování expertního vědění. Měli bychom reflektovat skutečnost, v jaké se politické strany nacházejí. Usilují o hlasy voličů – v tomto případě je téma, vztahující se ke starším věkových skupinám, možné vnímat jako příležitost pro politickou stranu. Současně je však politická strana jako ODS ideologicky a věcně zaměřena na podporu ziskového podnikání a snaží se vytvářet v tomto směru výhodné podmínky – oslovuje tak další skupinu voličů, s nimiž je ovšem v těsnějším kontaktu a téma podnikání v oblasti zdravotnictví nebo v oblasti penzijních systémů přímo neuvádí. Naopak tato témata jsou v tomto tématu skryta za symboly jako je dostupné a vstřícné zdravotnictví (což je ve skutečnosti převzatá symbolická terminologie WHO, avšak bez jejího skutečného obsahu – to je však evidentní problém, je to výrazný rozpor!). Diskurz problému stárnutí společnosti je také další ukázkou toho, jak lze určité téma jenom v politice využít pro oslovení voličů a přitom tento problém nebrat vážně a odpovědně ve vztahu ke společnosti, ale jak jej pouze vhodně populisticky využít v rámci volebního marketingu.

Od jednoduššího přístupu lze očekávat jednodušší, případně dílčí výsledky, které je pak možné diskutovat v porovnání s jinými výsledky. Moje upozornění na komplikovanost působení českých politických stran ve veřejné politice a konkrétně na postupy ODS ve vztahu ke stárnutí populace, resp. společnosti, nechť je tedy bráno jako příspěvek k možné diskusi. V rámci výzkumného plánu si lze zvolit určitou cestu k dosažení cíle – zde je jím míra porozumění postupu ODS – jak generovala expertní vědění (ve skutečnosti jsou zde ve hře mnohem více ideologie a konkrétní zájmy).

Argumenty o stárnutí používala ODS již dlouhodobě před svými ideovými konferencemi 2009-2010. Dlouhodobě před těmito konferencemi bylo zřejmé, že s “kartou“ stárnutí společnosti nebylo zacházeno otevřeně a upřímně, že za touto kartou byly mnohem důležitější skutečné podnikatelské ziskové zájmy. Neměli bychom tedy tak snadno podlehnout politickému marketingu ideových konferencí a měli bychom naopak být schopni vynaložit takové vstupní analytické a následné výzkumné metodické přístupy, které by reflektovaly situaci v její komplexní a realitě bližší objektivnosti – validitě.

Souhrn relevantních domácích a zahraničních poznatků, souvisejících s výzkumným problémem (kapitoly 2. Veřejně politický rámec diplomové práce, str. 8.-12., 3. Veřejná politika a expertiza, str. 13.-15., 4. Politické strany, veřejná politika a expertiza, str. 16.-18.)

Ve třech uvedených kapitolkách je přehled vybraných teorií, s nimiž autorka pracuje a s jejichž pomocí vytvořila také následující výzkumný plán. Ve druhé kapitole vcelku trefně dochází k závěru, že model sítě aktérů není na úrovni teorie, či paradigmatu, ale je pouze určitým analytickým nástrojem, který se zaměřuje na interakce aktérů, zde na účast aktérů na tvorbě vybraného politického programového dokumentu ODS „Vize 2020“.

Ve třetí kapitole se autorce podařilo opět s využitím svého daru ke krátkce formulovanému vystižení podstaty věci zdůraznit komplikovanost vztahů mezi aktéry v reálných politických procesech. Tím dala jasně a poměrně kompetentně najevo, že si je vědoma komplexnosti politických a demokratických systémů. S tímto poznatkem však již v empirické části nepracovala.

Ve čtvrté kapitole se již náznakově dostává do hry také **demokracie a funkce politických stran**, včetně kritické reflexe jejich fungování ve vztahu k tvorbě veřejné politiky. Na několika málo stránkách se tedy autorce podařilo shrnout několik klíčových konceptů z oblasti politických věd. Dostala se tak poměrně blízko k utvoření si kritického pohledu na předmět svého výzkumu. V této fázi práce by ji mohla větší míru vzhledu přinést pozornost věnovaná reflexi současného vývoje demokracie, který se např. v české literatuře daří publikovat v nakladatelství Karolinum v edici Politea. Rozvoj kritické teorie a teorie uznání pak nabízí nakladatelství Filosofia. Selhání role politických stran ve veřejné politice se stalo předmětem rostoucí kritické reflexe filosofie a politické filosofie, která nám poskytuje s větším nadhledem porozumění současného vývoje liberální demokracie. Jsou to ale i četní ekonomicky zaměřeni autoři, kteří vysvětlují fungování kontextu, vlivu neoliberalismu, atd. To je ale časově a metodicky o něco náročnější cesta.

Empirická část (kapitoly 6. až 9.)

Zajímavým přehledem jsou přístupy ODS k organizačnímu uspořádání vlastní strany ve vztahu k odborným komisím, stínovým ministrům, partnerským organizacím. Zde se již daří detekovat základy sítě aktérů s charakteristikami vybraných reprezentantů. Kladu si otázku proč se autorka soustředila pouze na formální stránku věci, tj. na identifikaci aktérů v ideových konferencích a nakolik nám taková identifikace sama o sobě může přinést pochopení obsahu ideových konferencí a následně pak vzniku dokumentu Víze 2020?

V empirické části je také zařazena kapitola 8. Stárnutí populace jako veřejně politický problém – zde autorce doporučuji, aby se seznámila s aktuálně probíhajícím diskurzem demografického vývoje a přístupů k řešení poklesu porodnosti, včetně Evropského parlamentu. Také lze vzít v úvahu, že ne všechny země prochází poklesem porodnosti a některým evropským zemím se tento problém daří řešit. USA takový problém vůbec nemají. Stárnutí populace může samozřejmě být zajímavým výchozím bodem finančních trhů pro důchodové reformy, avšak to není veřejný zájem, ale partikulární podnikatelský zájem, který je zatížen ve skutečnosti značnými riziky a není v praxi kompatibilní s fungováním ekonomiky. Veřejným zájmem je, aby daná populace nezanikla v průběhu několika desetiletí, jestliže nebude řešit problémy nízké porodnosti nebo je bude naopak ještě urychlovat, a to se zdůvodněním, že jde o obecný trend vývoje. Jestliže bychom se ztotožnili s takto zjednodušeným pohledem na pokles porodnosti, pak bychom se asi snadno identifikovali také s „nutnými reformami“ a postupným vyměření. Co je zde z hlediska veřejného zájmu a z hlediska odpovědnosti politické strany vůči společnosti významnější? Je to akumulace kapitálu v penzijních fondech nebo je to tvorba takových podmínek, v nichž lze naplnit hodnotu života a jeho reprodukce? **Ve veřejné politice se hodnocení nelze vyhnout.** Autorce bych doporučil věnovat podstatně větší pozornost otázkám normativních

metodických přístupů. Vede mne k tomu poslední věta druhého odstavce na straně 19.: „Z toho vyplývá nenormativní orientace práce a využívání analytických postupů pro získání poznání.“ Takové zjednodušující východisko může vést velice snadno k technokratickému pojetí tvorby veřejné politiky, ale i demokracie. Poučnou zkušeností pro nás mohou být metodická zjednodušení neoklasické ekonomie a jejich dlouhodobé sociální důsledky v podobě opakovaných krizí a nespravedlností. Jako kdyby zde existoval jenom směr analytického využití poznatků – nejlépe takových, které jsou dané politické straně ideologicky blízké (viz předposlední věta prvního odstavce na str. 71 v závěru). Badatelská svoboda je však naštěstí zaručena v ČR článkem 15. Listiny základních práv a svobod, takže je zde vytvořen prostor i pro hodnotící a kriticky zaměřený nezávislý výzkum. Jeho existenci a poznatky bychom neměli tak snadno při koncipování výzkumného plánu přehlížet.

Případová studie aktéři Vize 2020 je dalším faktickým přehledem aktérů, včetně vnitrostranického řízení přípravy Vize 2020 a jejího projednávání na krajských konferencích. Výsledky odpovídají okruhu vybraných proměnných.

Diskuse – role programů v praxi (kapitola 10.). V této části je realisticky vyhodnoceno použití programových dokumentů jako Vize 2020 pro volební program následné etapy na úrovni koaličních dohod a programového prohlášení vlády. Jsou zde také zmíněny dvě institucionální změny (důchodová reforma, návrh zákona o dlouhodobé péči), jejichž vzniklé nebo očekávané sociální důsledky vedly následně k jejich zrušení. V případě návrhu zákona o dlouhodobé péči šlo o zrušení již na úrovni legislativní rady vlády za působení ministra Hegera v Nečasově vládě. Cíl tohoto návrhu zákona nebyl akceptován. Při hlubším posouzení je totiž zřejmé, že šlo především o komercializaci dlouhodobé péče v rámci jinak úsporných reforem. Ve své podstatě tedy nešlo ani o žádné řešení stárnutí populace, které by bylo v souladu s lidskými právy. Avšak autorka pouze konstatuje, že návrh zákona o dlouhodobé péči nebyl vládou projednáván – neuvádí příčiny. Tento návrh byl připravován na MPSV a byly k němu vytvářeny týmem mladých pracovníků analytické podklady, modely stárnutí populace a jejich promítnutí do dlouhodobé péče. Přitom však byl českými tvůrci tohoto návrhu zákona minimálně vnímán vývoj diskurzu dlouhodobé péče např. v OECD. Nutno však uvést, že návrh zákona o dlouhodobé péči, byl připravován v jiném časovém období než je zde řešená událost Vize 2020, tj. až po roce 2010. V rámci diskuse lze využít výsledky jiných prací, což by nepochybně přidalo na celkové (vnější) validitě práce.

Opět se tedy snažím pouze upozornit na detaily, které možná na první pohled nejsou předmětem této práce, ale jejich znalost může vést ke kladení jiných otázek, tj. proč bylo postupováno tak, jak bylo postupováno? Bylo postupováno na základě nezávislých vědeckých poznatků a v souladu s vývojem mezinárodního odborného diskurzu? Navíc v době, kdy Světová banka formulovala varovná stanoviska ohledně aplikace 2: důchodového pilíře ve střední Evropě s důsledky existující příjmové úrovně a rostoucí nerovnosti!! V části diskuse si myslím, že je prostor pro využití existujících kritických poznatků.

Autorka v diskusi uvádí, že: „ODS v uvedených volebních programech kladla důraz na nale

Závěry:

Práce nám umožnila nahlédnout do praxe vybrané politické strany v oblasti tvorby veřejné politiky na případu přípravy programového dokumentu Vize 2020. S využitím empirického materiálu dokládá aktivity zúčastněných aktérů a jejich možnosti ovlivnit obsahové zaměření

tvorby dokumentu (např. garanti určitých témat). Autorka prokázala znalosti a praktické dovednosti, potřebné k výzkumné práci. Otázkou však je, jak s nimi dovede nakládat v rámci samotné výzkumné práce v oblasti veřejné a sociální politiky. Primární orientace na nenormativní metodický přístup s sebou nese rizika, která jsou v této práci zřejmá.

Výzvou pro další vlastní rozvoj autorky je míra empiricky využití kritičnosti a obezřetnosti při reflexi politických procesů. S kritickými poznatky teorie lze také pracovat při vlastní empirické práci a při vymezení výzkumného problému. Konsensus vybrané skupiny českých nebo i zahraničních odborníků bychom se měli snažit konfrontovat s mezinárodním odborným diskurzem. Ve veřejné politice existuje poměrně silná role na úrovni mezinárodních organizací, přičemž Česká republika a její politické strany se snadno dostávají do účelově zjednodušené a nebo i záměrně úplné poznatkové izolace.

Absolvent oboru veřejné a sociální politiky by se apriori neměl vyhýbat normativním aspektům a neměl by se identifikovat se zjednodušeným technokratickým pohledem na proces tvorby politiky. Výzkum veřejně politického problému by neměl být jenom volnou hrou několika proměnných bez zohlednění kontextu a podstaty obsahu, bez porozumění ideologiím, zájmům, ideovým a institucionálním změnám včetně jejich sociálních důsledků. To znamená, že vedle teorií politických věd by také měl věnovat pozornost věcnému obsahu zkoumaných politik a měl by se seznámit se souvisejícími teoretickými poznatky včetně vývoje jejich diskurzu.

Hodnocení:

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení stupněm velmi dobře.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

